

Ростислав Козубовський,
ст. викладач,
Ужгородський національний університет,
Оксана Товканець,
викладач,
Карпатський інститут підприємництва
ВНЗ «Відкритий міжнародний університет
розвитку людини «Україна»

ПРАВОВЕ ВИХОВАННЯ ЯК ЧИННИК ЗАПОБІГАННЯ НАСИЛЬСТВУ СЕРЕД УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

У статті розглядаються питання попередження насильства в учнівському середовищі. Підкреслюється важливість забезпечення правового виховання неповнолітніх як чинника запобігання насильству.

Rostyslav Kozubovskiy,
Oksana Tovkanets

LEGAL EDUCATION AS A FACTOR OF PREVENTION OF VIOLENCE AMONG YOUTH

The article features the problem of prevention violence among youth. The importance of legal education of school students as a part of preventive work is analyzed.

Упродовж останніх років в Україні спостерігається тенденція поширення девіантних проявів серед неповнолітніх, що у більшості випадків трансформується у кримінальні форми поведінки і становить суттєву небезпеку як для самої особистості підлітка, його подальшого розвитку, так і для всього суспільства. Оскільки понад 80% неповнолітніх, схильних до девіантних проявів, є учнями загальноосвітніх шкіл, професійно-технічних училищ, коледжів, особливої актуальності набуває профілактика девіантної поведінки саме серед учнівської молоді. Девіантна поведінка в учнівському середовищі може проявлятися у порушеннях дисципліни, небажанні вчитися, хуліганських вчинках, бродяжництві, алкоголізмі, наркоманії, проституції, а також в злочинних діях, які передбачають застосування кримінальних заходів. У останні роки серед неповнолітніх набули поширення нові види девіацій: рекет, розбійні напади, комп'ютерні злочини, «кібербулінг» (використання мобільних телефонів, Інтернет-сайтів як засобів проявів насильства, залякування, терору, спрямованих, зазвичай, на однокласників, знайомих, що нерідко викликає в останніх не тільки психологічні травми, а й стає причиною суїцидів).

Вважаємо, що однією з причин девіантної поведінки учнів, у тому числі, й прояву насильства, є низький рівень правосвідомості учнів. Правове виховання, як нами встановлено, проводиться серед учнівської молоді в значній мірі формально, і не дає змоги сформувати у них відповідний рівень правової свідомості.

Очевидно, що на сьогоднішній день необхідно критично переглянути досвід минулих років і на якісно новому рівні активізувати правовиховну роботу, не зводячи при цьому суть правового виховання тільки до вивчення Конституції, безпредметної просвітницької пропаганди загальних істин, які нікого і ні до чого не зобов'язують. Мету і завдання правового виховання в сучасних умовах необхідно переосмислити, щоб набути принципово іншого характеру; навіть саме формулювання правовиховного процесу як виду державної діяльності, підлягає переоцінці. Правове виховання учнів повинно бути спрямованим на досягнення таких цілей: по-перше, воно забезпечує формування необхідних правових уявлень школярів, виховує на основі правових знань повагу до закону, розуміння необхідності його дотримання; по-друге, допомагає стримувати учнів з нестійкими моральними та правовими уявленнями від здійснення негативних вчинків і правопорушень. У першому випадку об'єктом правового виховання є всі учні. У другому – правове виховання спрямоване на тих учнів, для яких характерні відхилення в поведінці.

Наукові дослідження (І. Запорожан, М. Фіцула та ін.) і власний практичний досвід дозволяють сформулювати ті завдання, які повинні вирішуватись у процесі правового виховання неповнолітніх. До них слід віднести формування: поваги до законів і правил співжиття, зокрема, до правил поведінки учнів у школі та за її межами; усвідомленого виконання прийнятих правомірних стандартів (правил) поведінки; поваги до осіб, що охороняють правопорядок в країні; розуміння невідворотності особистої відповідальності і покарання за скоєні правопорушення; нетерпимості до порушників законів і потреби вести активну боротьбу а правопорушеннями.

Для досягнення мети правового виховання і вирішення його завдань потрібно реалізувати конкретний зміст правового виховання. До конструювання його змісту мають місце різні підходи [1, с. 108].

Перший з них пропонує взяти за основу змісту правового виховання не систему понять юридичної науки, а тільки ті відхилення правової свідомості особистості, які є причиною скоєння правопорушень неповнолітніми, впливають, або можуть вплинути на допущення ними правопорушень. Цей підхід зводить правове виховання лише до виховної роботи профілактичного характеру і не враховує значення правових знань для морального, трудового, екологічного та інших напрямків виховання, вирішення таких соціально значущих проблем, як формування світогляду, психологічну і юридичну підготовку молоді до праці, до громадської і правоохоронної діяльності тощо. При цьому, у правовиховній роботі зі школярами обмежуються використанням тільки однієї галузі права – кримінального. Школярів орієнтують на те, що право – це, здебільшого, тільки кримінальне право, кримінальний закон, який лише карає і забороняє, що спотворює уявлення про державу і право загалом.

Другий підхід полягає в обмеженні змісту правової освіти і виховання неповнолітніх використанням одних тільки норм права. При цьому не враховується той факт, що право, закон є невіддільним від держави, що право є специфічним інструментом діяльності держави, виразником її волі. Цю істину мають усвідомити молоді громадяни держави. Третя позиція щодо змісту правового виховання передбачає системний підхід у формуванні правових знань та вмінь учнів. Відповідно, зміст правового виховання має базуватись на побудові системи необхідних учням правових фактів і понять, враховуючи потребу суспільства у всебічному впливі на особистість, доцільно відібраних з різних галузей права фактів та понять, забезпечуючи цілісну систему знань про державу і право. Окрім цього, як зауважує І. Ковчина, правове виховання – це і «соціально-правовий захист населення, в який органічно входить соціально-правовий захист дітей» [2, с. 11].

Підбираючи зміст правової інформації для правового виховання неповнолітніх, слід передбачати такі моменти:

- важливо давати не тільки знання закону, але й формувати переконаність у справедливості та доцільності його вимог, готовність у повсякденному його дотриманні;
- не можна переносити центр уваги правової інформації на заборони та санкції;
- центр ваги правової інформації має бути спрямованим на конституційні принципи суспільства і держави, права та обов'язки громадянина;
- необхідно послідовно проводити тезис про зв'язок прав та обов'язків громадянина, про особисту відповідальність за проступок;
- правове виховання є одним із шляхів формування соціальної активності і громадянської відповідальності молоді.

Підґрунтям правових переконань є правові знання. Щоб діяти правомірно, передусім, треба знати, як поводитись, передбачати наслідки поведінки. Для цього треба знати моральні принципи, норми права і моралі, вимоги суспільства до своїх членів. Від змісту правових знань залежить і діапазон переконань. У правових знаннях акумулюються й спеціальні наукові знання, а також життєвий досвід людини, її світогляд.

Отримуючи правові знання, неповнолітній виробляє до них певне ставлення, яке являє собою його емоційним зв'язком з предметами і явищами оточуючого світу. Ставлення можуть бути позитивними, нейтральними та негативними. Позитивні та негативні ставлення, переживання почуттів задоволення і незадоволення з приводу різних фактів і явищ тощо призводять до формування упевненості людини в істинності чи фальшивості тих чи інших поглядів, принципів, думок. Тут важливу роль відіграють аналіз, зіставлення своїх поглядів з поглядами інших людей. Переконання формуються тільки за умови, що знання зливаються з почуттями. Почуття залежать від змісту правової інформації і від того, на якому особисто-інтелектуальному рівні знаходиться неповнолітній, від нагромадженого ним життєвого досвіду.

Отже, правове виховання – це цілеспрямований процес, який передбачає надання вихованцям правових знань та формування на цій основі правової свідомості та правової поведінки законослухняного громадянина.

А. Капська визначає правове виховання як цілеспрямовану систематичну діяльність державних органів та соціальних інститутів, спрямовану на здобування дітьми та молоддю правових знань, перетворення їх в особисті переконання, формування на їх основі правосвідомості та правової поведінки. Дослідниця запропонувала модель правового виховання підлітків, яка включає соціально-правовий світогляд, активну життєву позицію та соціальний захист інтересів [3, с. 53]. Правове виховання дає змогу формувати у неповнолітніх здатність вибирати правильну лінію поведінки в різноманітних життєвих ситуаціях, що є неможливим без розуміння суті законів, без необхідних правових знань, вироблення звички дотримуватись закону, виховання переконаності в необхідності та доцільності дотримуватись букви закону. Ставлення до закону свідчить не лише про прояв певних звичок і стереотипів поведінки, але й про певні риси світогляду неповнолітнього, його моральні якості, відношення до суспільства в цілому, тобто про рівень правосвідомості.

Підкреслимо, що формування правосвідомості є складним процесом, який включає низку якісно неоднорідних етапів. Як відомо, правосвідомість – це система понять, поглядів, уявлень і почуттів з приводу чинного або бажаного юридичного права, а також діяльності, пов'язаної з цим правом. Наведемо основні з етапів формування правосвідомості:

- оволодіння певними правовими знаннями (засвоєння деяких основних правових принципів, загальних положень, формування елементарних правових понять тощо);
- усвідомлення правових норм (їхнього призначення, необхідності суспільної та особистісної значущості і т. ін.);
- перетворення придбаних правових знань, переконань у практику поведінки, у вчинки.

Підкреслимо, що термін «правове виховання» тісно пов'язаний з терміном «правова культура». Саме у процесі правового виховання в індивіда формується правова культура. Фактично, метою правового виховання є формування правової культури. У свою чергу, високий рівень правової культури індивіда свідчить про сформовану правосвідомість і є важливим фактором утримання його від девіантних дій.

Правова культура – надзвичайно складне психологічне явище. Російський учений А. Нікітін [4], на нашу думку, досить вдало образно порівнює правову культуру з будинком, у якому є три поверхи. На першому поверсі розміщені правові знання; другий поверх – це ставлення до права; третій – поведінка і діяльність у ситуаціях, які мають правовий зміст. Будь-який будинок повинен опиратися на «фундамент». «Фундаментом» правової культури індивіда виступають його ідейно-політичні і моральні погляди, переконання, які одночасно є елементами політичної і моральної культури. Від того, наскільки міцно закладено фундамент, в значній мірі залежить: якість правових знань і уміння ними користуватися, ставлення до закону; готовність виконувати правові норми, активно сприяти укріпленню законності.

Правова культура людини є унікальною. Це проявляється в тому, що всі її складові тісно взаємопов'язані, причому у кожного цей зв'язок своєрідний. Про правову культуру індивіда мова може йти тільки в тому випадку, якщо всі складові (знання – ставлення – поведінка) існують в наявності.

Правова культура – це єдність глибоких і різносторонніх правових знань і умінь, активної правоохоронної діяльності, в якій реалізуються знання з права людини і повага до неї. Вона відображає рівень духовності особистості, її загальної культури, ціннісних орієнтацій і соціальної зрілості. Основними її компонентами є рівень засвоєння членами суспільства правових цінностей (правових знань, норм, принципів, навичок правомірної поведінки), ступінь, рівень володіння ними й практичного їх впровадження у правову діяльність.

Отже, правове виховання буде ефективним лише в тому випадку, якщо сформована правосвідомість і відповідний рівень правової культури в учнівської молоді.

Правильно організоване правове виховання дає змогу формувати у неповнолітніх здатність вибирати адекватну лінію поведінки в різноманітних життєвих ситуаціях, що є неможливим без розуміння суті законів, необхідних правових знань, вироблення звички дотримуватися закону, без виховання переконаності в необхідності та доцільності дотримуватися букви закону. Відношення до закону свідчить не лише про прояв певних звичок і стереотипів поведінки, але і про певні риси світогляду неповнолітнього, про його моральні якості, про його відношення до суспільства в цілому, тобто про рівень правосвідомості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Запорожан І. Правове виховання молодших школярів / І. Запорожан, М. Фіцула. – Ужгород ; Тернопіль : Видавництво «Мистецька лінія», 2002. – 216 с.
2. Ковчина І. Теорія та практика підготовки майбутніх педагогів до соціально-правової діяльності : автореф. на здобуття наук. ступеня док. пед. наук : 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / І. Ковчина. – К., 2007. – 42 с.
3. Соціальна робота : технологічний аспект : [навч. посібник] / за ред. А. Капської. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 352 с.
4. Никитин А. Что такое правовая культура? / А. Никитин. – М. : Просвещение, 1988. – 112 с.